

УДК: 343.1(4-672EU)

Bibliid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 79, стр. 299–305

Изворни научни рад

Рад примљен 28. 7. 2022. године

Рад одобрен 11. 8. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.79.17

ПРИМЕНА ПОВЕЉЕ ЕУ О ОСНОВНИМ ПРАВИМА У КРИВИЧНИМ СТВАРИМА

Филип МИРИЋ¹

Анстракт: Повеља о основним правима један је од основних правних аката Европске уније (ЕУ), којим се штите основна људска права. У раду ће бити анализиран правни домајај Повеље, односно њена примена у кривичним стварима, имајући у виду материјалноправне и процесноправне аспекте овог међународног правног инструмента. Функционални приступ у истраживању, према мишљењу аутора, доприноси потпунијем сагледавању људских права садржаним у правном систему ЕУ, али и националном праву Републике Србије, што је од посебног значаја у процесу придруживања Србије овој супранационалној међународној организацији.

Кључне речи: Кривични поступак, кривичне ствари, основна права, ЕУ.

1) УВОД

Повеља ЕУ о основним правима (Повеља) донета је 2000. године, од стране Европског парламента, Савета и Комисије.² Повеља представља један

¹ Правни факултет Универзитета у Нишу. E-mail: filip.miric@gmail.com, filip@prafak.ni.ac.rs.

² "Charter of Fundamental Rights of the European Union", *Official Journal of the European Union*, C 326, 26.10.2012, pp. 391–407. Текст Повеље на српском језику доступан је на сајту Министарства за европске интеграције Републике Србије. Видети: „Повеља ЕУ о основним правима”. Интернет: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/povelja_osnovna_prava_jul_20.pdf, 28.07.2022.

од основних правних инструмената којим се штите фундаментална људска права. Повеља је донета с намером да унесе доследност и јасноћу у права установљена у различито време и на различите начине у појединим државама чланицама ЕУ. Као правни акт програмског карактера, Повеља утврђује читав низ грађанских, политичких, економских и социјалних права, заснованих на слободама и правима загарантованим Европском конвенцијом о људским правима, потом уставним поретком држава чланица, Социјалном повељом Савета Европе, Повељом заједница о основним социјалним правима радника, и другим међународноправним инструментима и конвенцијама чије су чланице ЕУ или њене државе чланице. Повеља није била одмах правно ефектуирана, већ је почела да производи правна дејства ступањем на снагу Лисабонског уговора 2009. године.³ У наставку рада биће више речи о сврси и садржини Повеље, као и о правима која се односе непосредно на решавање кривичних ствари и представљају својеврсну гаранцију поштовања људских права у кривичним поступцима.

2) СВРХА

Сврха Повеље дефинисана је њеном Преамбулом у којој се наводи да су „народи Европе, у стварању све тешњег међусобног савеза, решени да деле мирну будућност засновану на заједничким вредностима”. Свесна свог духовног и моралног наслеђа, ЕУ је утемељена на недељивим, универзалним вредностима људског достојанства, слободе, једнакости и солидарности; она се заснива на начелима демократије и владавине права. Она ставља појединца у средиште својих активности, успостављањем грађанства Уније и стварањем простора слободе, безбедности и правде. ЕУ доприноси очувању и развоју ових заједничких вредности, при чему поштује разноликост култура и традиција народа Европе, као и национални идентитет држава чланица и организацију њихових органа власти на националном, регионалном и локалном нивоу. ЕУ настоји да подстиче уравнотежени и одрживи развој и обезбеђује слободно кретање лица, услуга, робе и капитала, као и слободу пословног настањивања. Заштита људских права стога се чини значајним предусловом за остваривање наведених циљева, с обзиром на промене у друштву, друштвени напредак, као и научни и технолошки развој. Њеним усвајањем дат је подстицај за остваривање основних људских права и фундаменталних слобода. Уз уважавање овлашћења и задатака ЕУ и начела

³ “Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community”, signed at Lisbon, 13 December 2007, *Official Journal of the European Union*, С 306, 17.12.2007, pp. 1–271; Сања Ђоревећ, „Правни статус Повеље о основним правима Европске уније”, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2011, бр. 58, стр. 219–234.

супсидијарности, ова Повеља поново потврђује права која проистичу нарочито из уставних традиција и међународних обавеза које су заједничке за државе чланице, из Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Социјалне повеље Савета Европе, као и судске праксе Суда правде ЕУ и Европског суда за људска права. Следствено томе, Повељу ће тумачити судови ЕУ и правосуђе држава чланица, уважавајући објашњења припремљена под руководством председништва Конвенције које је израдило Повељу. Остваривање људских права по себи подразумева одговорности и дужности у односу на друге људе, људску заједницу и будућа поколења. Из наведеног је јасно опредељење твораца Повеље за безусловно поштовање људских права.

3) САДРЖАЈ

Повеља садржи шест основних права и слобода заштићених у ЕУ, и то: 1) достојанство; 2) слободу; 3) једнакост; 4) солидарност; 5) грађанска права и, 6) правду. У складу са предметом наше анализе, биће приказана само она права која су према мишљењу аутора од посебног значаја за расветљење и разрешење кривичноправних ствари и вођење кривичног поступка.

Свако има право на живот. Нико не сме бити осуђен на смртну казну нити погубљен (члан. 2). Забрана смртне казне је у духу савремених настојања пенолошке теорије и праксе да се достигне што је већи могући степен ресоцијализације лица осуђених због извршења различитих кривичних дела. Сличан циљ има и одредба члана 4 Повеље која прописује да нико не сме бити подвргнут мучењу или нечовечном, односно понижавајућем поступању или кажњавању. У складу с правом на живот и колективним правима, забрањено је колективно протеривање. Нико не може бити пресељен или протеран у државу, нити изручен држави ако постоји озбиљан ризик да би био подвргнут смртној казни, мучењу, односно другој врсти нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (члан. 19). Будући да повреда равноправности грађана представља кривично дело у свим савременим кривичним законодавствима, од изузетног је значаја забрана дискриминације прокламована и овом Повељом. Сви су једнаки пред законом (члан. 20), и забрањена је свака дискриминација по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, етничко или друштвено порекло, генетске карактеристике, језик, вероисповест или уверење, политичко или било које друго мишљење, припадност националној мањини, имовно стање, рођење, инвалидитет, старосно доба или сексуална оријентација. У области примене Уговора и без довођења у питање било које од њихових посебних одредаба, забрањена је свака дискриминација на основу држављанства (члан 21).

Право на правично суђење је једно од основних људских права и сегмент права на приступ правди. Свако коме су повређена права и слободу зајемчени

правом ЕУ има право на делотворно правно средство пред судом под условима предвиђеним Повељом. Свако има право да у његовој ствари, у правичној и јавној расправи у разумном року, одлучи независан и непристрасан суд који је претходно установљен на основу закона. Свако има могућност да добије савет, да се брани и буде заступан. Правна помоћ је доступна онима који немају довољно средстава уколико је она неопходна да им се обезбеди делотворан приступ правди (члан 47). У кривичнопроцесном смислу, претпоставка невиности је једна од најважнијих гаранција оптуженог да ће се свако ко је оптужен сматрати невиним док се не докаже његова кривица на основу закона. Такође, свакоме ко је оптужен јемчи се право на одбрану (члан 48). У одредбама чланова 49 и 50 Повеље прихваћена су начела: *nullum crimen, nulla poenae sine lege* и *ne bis in idem*. Наиме, нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или пропуштањем, које у време када је извршено није представљало кривично дело према националном или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжа казна од оне која се могла изрећи у време када је кривично дело извршено. Ако након извршења кривичног дела закон предвиди блажу казну, примењује се таква казна. Поменути члан не доводи у питање суђење било ком лицу и кажњавање тог лица за било које чињење или пропуштање које је у време када је извршено представљало кривично дело према општим начелима које признаје заједница народа. Висина казне не сме бити несразмерна кривичном делу. Никоме се не може поново судити нити му се може поново изрећи казна у кривичном поступку за кривично дело због којег је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у Унији, у складу са законом (*ne bis in idem*). Посебно је важно истаћи да у погледу домашаја примене права из Повеље, свако ограничење остваривања права и слобода признатих овом повељом мора бити предвиђено законом и поштовати суштину тих права и слобода. Уз поштовање начела пропорционалности, ограничења су допуштена само ако су неопходна и заиста задовољавају циљеве од општег интереса које признаје Унија или потребу да се заштите права и слободе других. Права која признаје ова Повеља, а која су предвиђена Уговорима, остварују се под условима и у границама утврђеним тим Уговорима. Уколико ова Повеља садржи права која одговарају правима зајемченим Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, значење и обим тих права су истоветни онима утврђеним том конвенцијом. Ова одредба не спречава да се правом Уније предвиди шира заштита. Уколико ова Повеља признаје основна права која проистичу из уставних традиција заједничких државама чланицама, та права се тумаче у сагласности са тим традицијама. Одредбе ове Повеље које садрже начела могу се спровести законодавним и извршним актима органа, тела, служби и агенција Уније, као и актима држава чланица када оне спровode право Уније у оквиру својих овлашћења. Позивање на њих пред судом допуштено је само приликом тумачења тих аката и одлучивања

о њиховој законитости. Национални прописи и пракса, у складу са одговарајућим одредбама ове Повеље, узимају се у обзир у пуној мери. Судови ЕУ и држава чланица посвећују дужну пажњу објашњењима која су сачињена као смернице за тумачење ове Повеље (члан 52). Ниједна одредба ове Повеље не може се тумачити као ограничавање или негативно утицање на људска права и основне слободе који су, у оквиру одговарајућих области примене, признати правом Уније и међународним правом, међународним споразумима чије су уговорне стране Унија или све државе чланице, укључујући Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, као и уставима држава чланица (члан 53). Ниједна одредба ове Повеље не сме се тумачити тако да подразумева право на обављање било које активности или извршење било које радње усмерене на поништавање права и слобода признатих овом повељом, или ради њиховог ограничавања у мери већој од оне која је предвиђена у овој Повељи (члан 54). Коначно, након овог кратког приказа може се закључити да је у Повељи посебна пажња посвећена правима из области материјалног и процесног кривичног права.

4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Европска повеља о основним правима усвојена је 7. децембра 2000. године, а ступањем на снагу Лисабонског споразума 2009. године, постала је правно обавезујућа у свим државама чланицама ЕУ.

5) ИЗВОРИ

“Charter of Fundamental Rights of the European Union”, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26.10.2012, pp. 391–407.

Ђорђевић, Сања, „Правни статус Повеље о основним правима Европске уније”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2011, бр. 58, стр. 219–234.

Јовашевић, Драган, *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006.

„Кривични законик”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 35/2019.

Мирић, Филип, Каровић, Садмир, Претпоставка невиности у праву ЕУ, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, год. 21, бр.77–78, 2022, стр. 86–96,

Mirić, Filip, Protection of people with disabilities against discrimination in Criminal Law In: Saša Knežević, Maja Nastić (eds), *Globalisation and Law*, Niš, Faculty of Law, 2017, pp. 209–220.

„Повеља ЕУ о основним правима”. Интернет:
https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/povelja_osnovna_

prava_jul_20.pdf, 28.7.2022. „Кривични законик”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 35/2019.

Стојановић, Зоран, *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2000.

“Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community”, signed at Lisbon, 13 December 2007, *Official Journal of the European Union*, C 306, 17.12.2007, pp. 1–271.

„Устав Републике Србије”, *Службени гласник Републике Србије*, 98/2006, 115/2021.

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, 72/2011, 62/2021-Одлука УС.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Иако Србија није чланица ЕУ, те правни акти ЕУ формално не обавезују нашег законодавца, овде је реч о основним правним принципима и процесним правилима која су инкорпорирана у српско кривично законодавство. Право на живот и одсуство смртне казне прописани су Уставом Републике Србије.⁴ Одређеност кривичног дела и казне је основни принцип кривичног законодавства, који следи и српски законодавац.⁵ Другим речима, поштовање општих правних начела законитости кривичног дела и казне.⁶ Повреда равноправности је предвиђена као посебно кривично дело у кривичном законодавству Републике Србије. Ово кривично дело врши онај ко због националне или етничке припадности, расе или вероисповести или због одсуства те припадности, или због разлика у погледу политичког или другог убеђења, пола, инвалидитета, сексуалне оријентације, родног идентитета, језика, образовања, друштвеног положаја, социјалног порекла, имовног стања или неког другог личног својства, другоме ускрати или ограничи права човека и грађанина утврђена Уставом, законима или другим прописима или општим актима, или потврђеним међународним уговорима, или му на основу ове разлике даје повластице или погодности казниће се затвором до три године, ако ово кривично дело учини службено лице у вршењу службе казниће се затвором од три месеца до пет година.⁷ Наведеном инкриминацијом пружа се додатна заштита од повреде равноправности и

⁴ „Устав Републике Србије”, *Службени гласник Републике Србије*, 98/2006, 115/2021.

⁵ „Кривични законик”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 35/2019.

⁶ Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 39.

⁷ Filip Mirić, Protection of people with disabilities against discrimination in Criminal Law In: Saša Knežević, Maja Nastić (eds), *Globalisation and Law*, Niš, Faculty of Law, 2017. pp. 209–220.

стварају се услови за остварење принципа једнакости грађана. Србија је у процесу приступања ЕУ и има статус кандидата за чланство. У складу с тим, постоји обавеза да свој правни систем хармонизује с правним системом ЕУ. Претпоставка невиности представља предуслов остваривања права окривљеног у кривичном поступку. Њена суштина омогућава окривљеном да се сматра невиним докле год његова кривица не буде утврђена правоснажном пресудом надлежног суда. Нормативно посматрано, Србија је направила и додатни напредак уводећи претпоставку невиности као уставни принцип, осим што је прописана и одредбом члана 3 Законика о кривичном поступку.⁸ Доследна примена законских решења и подизање свести о значају поштовања људских права представљају најбољи начин за побољшање правне сигурности.⁹ Из процесног аспекта нарочито је значајно начело *ne bis in idem*. Начело има практичан значај будући да се не могу истовремено водити два паралелна кривична поступка у вези са истим чињеничним стањем кривичне ствари.¹⁰ Кривично законодавство Републике Србије нормативно је усклађено са свим правима садржаним у Повељи. Њихова доследна примена допринеће, не само даљем приближавању Србије ЕУ већ и остваривању правне сигурности и већег поверења грађана у домаћи правни и правосудни систем у целини.

ENFORCEMENT OF THE EU CHARTER ON FUNDAMENTAL RIGHTS IN CRIMINAL MATTERS

Summary: The Charter of Fundamental Rights is one of the basic legal acts of the European Union (EU), which protects basic human rights. The paper will analyze the legal scope of the Charter, i.e. its application in criminal matters, taking into account the substantive and procedural aspects of this international legal instrument. According to the authors, the functional approach in research contributes to a more complete understanding of human rights contained in the EU legal system, but also the national law of the Republic of Serbia, which is of particular importance in the process of Serbia joining this supranational international organization.

Keywords: Criminal procedure, criminal matters, fundamental rights, EU.

⁸ „Законик о кривичном поступку”, *Службени гласник Републике Србије*, 72/2011, 62/2021-Одлука УС.

⁹ Филип Мирић, Садмир Каровић, Претпоставка невиности у праву ЕУ, *Европско законодавство*, Vol. 21, бр. 77–78, 2022, стр. 95–96.

¹⁰ Драган Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 324.